

2. Анализ возможностей развития промышленных кластеров и производственной кооперации в Республике Узбекистан. Авторы доклада: Юлий Юсупов Юрий Наумов. Аналитический доклад. – Ташкент, 2012. - с. 11.
<https://ced.uz/wp-content/uploads/2012-Klastery.pdf>

3. Воробьев В.П., Липатников В.С., Розанова С.К. Инновационное развитие промышленных комплексов на основе кластерного подхода. Монография. - Санкт-Петербург, 2011. - с. 36.

KORPORATIV BOSHQARUV AMALIYOTLARI VA ULARNING KORXONA FAOLIYATIGA TA'SIRI

Kuvatova Oliya Sheraliyevna

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti

“Moliya va moliyaviy texnologiyalar” kafedrasi o’qituvchisi

Husenov Muhridin Bahriddinovich

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti

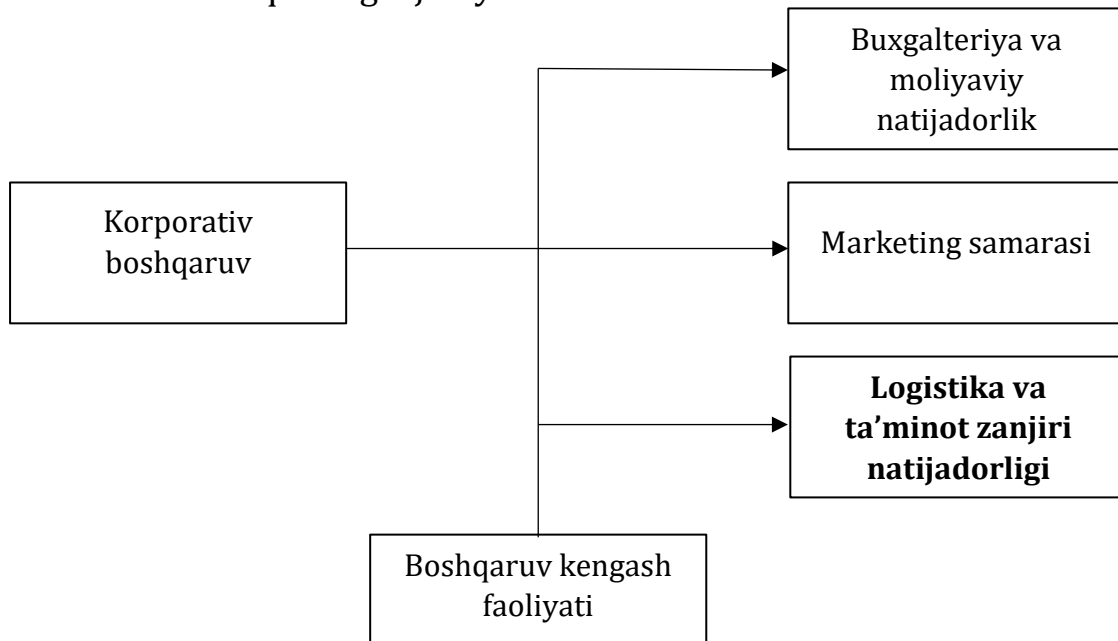
Moliya fakulteti talabasi

Korporativ boshqaruv bu - korxonalar qanday boshqarilishi va nazorat qilinishini belgilovchi qoidalar, tizimlar va jarayonlar majmuasidir. Bu tamoyil korxonaning aksiyadorlar, rahbariyat, mijozlar, investitsiya manbalari, hukumat va jamiyat kabi manfaatdor tomonlar bilan o‘zaro munosabatlarida shaffoflik, hisobdorlik va adolatni ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi. Korporativ boshqaruvning asosiy maqsadi iqtisodiy va ijtimoiy maqsadlar o‘rtasida muvozanatni yaratish, shuningdek, jismoniy shaxslar, korxonalar va jamiyatning manfaatlarini uyg‘unlashtirishdan iborat. Samarali korporativ boshqaruv investorlarning ishonchini mustahkamlash, tavakkalchiliklarni kamaytirish va boshqaruvning mas‘uliyatini oshirish orqali korxonaning natijadorligini yaxshilaydi.

Korporativ boshqaruvning asosiy jihatlaridan biri – kuzatuv kengashining tarkibi va faoliyatidir. Mustaqil va malakali direktorlar ishtirokidagi samarali kengash korxonaning strategik qarorlarini yaxshiroq qabul qilishiga va agentlik xarajatlarini kamaytirishga xizmat qiladi. Shuningdek, boshqaruv tizimining muhim elementi – Bosh direktor (CEO) va Kuzatuv kengashi raisi lavozimlarini ajratishdir, bu esa manfaatlar to‘qnashuvining oldini olib, nazorat mexanizmini mustahkamlashga yordam beradi. Bundan tashqari, audit qo‘mitasi, nomzodlarni tanlash qo‘mitasi va rag‘batlantirish qo‘mitasi kabi maxsus kengash qo‘mitalari korxonaning shaffofligini ta‘minlash va aksiyadorlarning manfaatlariga mos keladigan qarorlarni qabul qilishda muhim rol o‘ynaydi.

Korporativ boshqaruv huquqiy me‘yorlarga rioya qilish va axloqiy biznes yuritishni ham o‘z ichiga oladi. Moliyaviy hisobot standartlari va oshkoralik me‘yorlariga amal qilish korxonaning shaffof faoliyat yuritishini kafolatlaydi. Biroq, yaxshi boshqaruv faqat qonunchilik talablariga rioya qilish bilan cheklanmaydi – u biznes faoliyatiga ijtimoiy mas‘uliyat (CSR) tamoyillarini

integratsiya qilishni ham o'z ichiga oladi. Kuchli boshqaruv tizimiga ega korxonalar mas'uliyatli biznes yuritishga moyil bo'lib, uzoq muddatli barqarorlik va obro'-e'tibor boshqaruviga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

1- Rasm. Korporativ boshqaruvning korxona faoliyatidagi o'rni⁵

Korporativ boshqaruv va korxona natijadorligi o'rtasidagi bog'liqlik akademik tadqiqotlarda keng o'rganilgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, mustahkam boshqaruv tizimiga ega korxonalar boshqaruv tizimi zaif bo'lgan korxonalarga nisbatan yaxshiroq natijalarga erishadi. Masalan, samarali boshqaruv moliyaviy firibgarlik xavfini kamaytiradi, investorlarning ishonchini oshiradi va kapital jalb qilish xarajatlarini pasaytiradi. Empirik tadqiqotlar shuni tasdiqlaydiki, mustaqil kuzatuv kengashlari va samarali audit mexanizmlariga ega korxonalar yuqori daromadlilik, operatsion samaradorlik va bozor bahosining o'sishi kabi natijalarga erishadi. Boshqaruv amaliyotlari moliyaviy axborotning oshkoraligini ta'minlash orqali yaxshiroq qaror qabul qilish va kapital bozorlariga kirishni osonlashtiradi. Bundan tashqari, korporativ boshqaruv risklarni boshqarishga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Zaif boshqaruv tizimi haddan tashqari tavakkalchilik, moliyaviy noto'g'ri boshqaruv va hatto korporativ inqirozlar kabi salbiy holatlarga olib kelishi mumkin, buni "Enron" va "Lehman Brothers" misolida ko'rish mumkin.⁶ Aksincha, samarali boshqaruv tizimiga ega korxonalar ichki nazorat va moliyaviy hisobotning shaffofligi orqali xavflarni oldindan bashorat qilib, oldini olish imkoniyatiga ega bo'ladi. Investorlar yaxshi boshqaruv tizimiga ega korxonalarga ko'proq sarmoya kiritishga moyil bo'ladilar, bu esa kapital jalb qilish imkoniyatlarini kengaytirib, biznes rivojiga xizmat qiladi.

Jahon iqtisodiyoti integratsiyalashib borar ekan, korporativ boshqaruv ham zamonaviy biznes muhitiga moslashib bormoqda. Atrof-muhit, ijtimoiy mas'uliyat va boshqaruv (ESG) tamoyillari korxonalarning mas'uliyatli faoliyat yuritishini

⁵ Muallif ishlanmasi

⁶ <https://blankrome.cn/publications/enron-lehman-brothers-lessons-boards-recent-corporate-governance-failures>

ta'minlash zarurligini yana bir bor ta'kidlaydi. Aksiyadorlar faolligi, huquqiy islohotlar va texnologik taraqqiyot zamonaviy boshqaruv tizimlarining shakllanishiga ta'sir o'tkazmoqda. Korxonalar raqobatbardoshlikni saqlab qolish va uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlash uchun boshqaruv mexanizmlarini doimiy ravishda takomillashtirishga ehtiyoj sezmoqda.

O'zbekistonda korporativ boshqaruv so'nggi yillarda sezilarli o'zgarishlarga uchradi. Bu o'zgarishlar iqtisodiy islohotlar, xorijiy investitsiyalar oqimi va rivojlanayotgan tartibga soluvchi muhit bilan bog'liq. Mamlakat bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonida korporativ boshqaruv biznesning shaffofligini ta'minlash, investorlarning ishonchini oshirish va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashda muhim rol o'ynamoqda. O'zbekiston korporativ boshqaruv tizimini mustahkamlash yo'lida sezilarli yutuqlarga erishgan bo'lsa-da, milliy amaliyotlarni xalqaro standartlarga moslashtirish va korxonalar orasida hisobdorlik madaniyatini shakllantirishda hali ham muammolar mavjud.

O'zbekistonda korporativ boshqaruvning asosiy jihatlaridan biri davlat korxonalari rolidir. Tarixan mamlakat iqtisodiyoti yirik davlat korxonalari tomonidan boshqarilgan bo'lib, bu esa samarasizlik, shaffoflik yetishmovchiligi va boshqaruv tizimlarining zaifligi kabi muammolarga olib kelgan. Hukumat bu muammolarni tan olib, davlat nazoratini kamaytirish va xususiy sektor ishtirokini oshirishga qaratilgan xususiylashtirish dasturini amalga oshirmoqda. Ushbu islohotlar natijasida xususiylashtirilgan korxonalarda boshqaruv tizimlari yaxshilangan bo'lsa-da, siyosiy ta'sir va tartibga solishdagi nomuvofiqlik kabi muammolar hanuzgacha mavjud.

O'zbekistonda korporativ boshqaruv uchun huquqiy va tartibga soluvchi asos sezilarli darajada takomillashdi. Mamlakat aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish, moliyaviy hisobotlarda shaffoflikni oshirish va direktorlar kengashining mustaqilligini ta'minlashga qaratilgan qonunlarni qabul qildi. "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi qonun⁷ O'zbekiston korporativ boshqaruv tizimining asosiy poydevorlaridan biri bo'lib, korxonalarni oshkoralikni kuchaytirish va boshqaruv tuzilmalarini mustahkamlashga majbur qiladi. Biroq, ushbu me'yorlarning to'liq amalga oshirilishi muammo bo'lib qolmoqda, chunki tartibga soluvchi organlar barcha korxonalarda boshqaruv standartlarini to'liq joriy etish uchun yetarli resurs va vakolatlarga ega emas.

Xorijiy investitsiyalar O'zbekistonda korporativ boshqaruv amaliyotlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Xalqaro investorlar yuqori boshqaruv standartlarini talab qilgan sari, xorijiy kapitalni jalb etishni istagan O'zbekiston korxonalari o'z boshqaruv tizimlarini takomillashtirishga majbur bo'lmoqda. Ko'p millatli korporatsiyalar va moliyaviy institutlarning kirib kelishi eng yaxshi amaliyotlarni, jumladan, qat'iy moliyaviy hisobot, xavflarni boshqarish tizimlari va mustaqil auditni joriy etishda katta hissa qo'shdi. Shunga qaramay, byurokratik to'siqlar, korrupsiya xavfi va qonunchilikni nomuvofiq qo'llash kabi muammolar

⁷ <https://lex.uz/docs/-2382409>

xalqaro korporativ boshqaruv me'yorlariga to'liq rioya qilishga halaqit bermoqda. O'zbekiston bank va moliya sektori ham korporativ boshqaruvni mustahkamlashga qaratilgan islohotlarni boshdan kechirmoqda. O'zbekiston Markaziy banki banklar uchun ichki nazorat mexanizmlarini kuchaytirish, xavflarni baholash jarayonlarini yaxshilash va moliyaviy oshkoralikni oshirish bo'yicha yangi tartiblarni joriy qildi. Bu chora-tadbirlar moliyaviy barqarorlikni saqlash va korporativ inqirozlarning oldini olish uchun muhim ahamiyatga ega, ayniqsa, banklar biznesni moliyalashtirishda ustun rol o'ynaydigan iqtisodiyotda. Shunga qaramay, o'zaro aloqador bitimlar, siyosiy aralashuv va moliya institutlarining cheklangan nazorati kabi muammolar hali ham dolzarb.

O'zbekistonda korporativ boshqaruvning yana bir muhim jihati kam sonli aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilishdir. Qonunchilikda kam sonli aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilishga oid qoidalar mavjud bo'lsa-da, ichki nazorat, shaffoflikning pastligi va sudga murojaat qilishdagi qiyinchiliklar ularning huquqlarini amalga oshirishni qiyinlashtiradi. Ayniqsa, oilaviy bizneslar egalik tuzilmasining yuqori kontsentratsiyasi bilan faoliyat yuritib, manfaatlar to'qnashuvi va boshqaruvdagi samarasizliklarga sabab bo'lishi mumkin. Shu sababli, tartibga solish organlarining nazoratini kuchaytirish va huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish kam sonli aksiyadorlarni himoya qilish uchun muhim yo'nalish hisoblanadi.

Kelajakda O'zbekiston korporativ boshqaruv tizimi yanada shaffof va investorlarga qulay biznes muhitini yaratish uchun rivojlanishi lozim. Tartibga solish organlarining nazoratini kuchaytirish, direktorlar kengashining mustaqilligini oshirish, korporativ ish yuritishda siyosiy ta'sirni kamaytirish va biznes yuritishning axloqiy tamoyillarini shakllantirish bu borada muhim qadamlar hisoblanadi. O'zbekiston global bozorlarga integratsiyalashgan sari, korporativ boshqaruv amaliyotlarini xalqaro standartlarga moslashtirish investitsiyalarni jalb qilish, barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash va korporativ hisobdorlikni oshirish uchun muhim bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati.

1. "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni. <https://lex.uz/docs/-2382409>
2. Bui, H. and Krajcsák, Z. (2024), "The impacts of corporate governance on firms' performance: from theories and approaches to empirical findings", Journal of Financial Regulation and Compliance, Vol. 32 No. 1, pp. 18-46. <https://doi.org/10.1108/JFRC-01-2023-0012>
3. Miao, M., Khan, M. I., Ghauri, S. P., & Zaman, S. I. (2023). The effect of corporate governance on firm performance: perspectives from an emerging market. Economic Research-Ekonomska Istraživanja.